

Propositio III.

Systema divinae providentiae incomprehensibile est.

Nam ab aeterna, immensa, & infinita sapientia stabilitum est, quae infinite superat limitatam mentis nostrae captum. Ita enim natura nos, comparati sumus, ut quo ad praestantiori ingenio, atque arte inventa, atque disposita opera sint, eo difficilius comprehendamus: hinc rudes homines praecleara humani ingenii inventa, & consilia Principum non intelligunt; & à brutis intelligi, quae ab hominibus fiunt, nullo modo possunt. Deinde systema huiusmodi seriem complectitur omnium temporum, entium omnium, ac omnium eventum sibi invicem coherentium, ac sese successive explicantium: res vero omnes, quibus Universus constat, leges, quibus cum omnes, tum singulae reguntur, mutuae inter ipsas actiones, & relationes, & quantum singulae aliis conferunt, cognitum nobis esse non potest, ut experientia constat, ac multo minus successione, earumque futurorum eventus intelligimus. Immo nec minimam rem, vel nos ipsos comprehendimus, cum plura sint, quae de re qualibet, ac de nobismetipsis ignoramus, quam quae novimus, ut est evidens. Systema ergo divinae providentiae &c.

Atque in hac ipsa incomprehensibilitate ipsius sapientiae elucet. Tum quod ita plurimum conferat ad movendos homines ad opera admiranda divinae providentiae, ac venerandum supremum Opificem; cum homines, quae obvia sunt, parvi pendere, quae vero magis recondita videntur, plurimum existimare soleant. Tum etiam quia incertus rerum eventus necessarius videtur ad homines probandos, & ad summorum virtutum exercitium, fidei nempe, spei, fiduciae, & devotae erga Deum voluntatis, & ad fovendam sollicitudinem felicitatis vitae futurae, quae per spem, atque metum à vitiis nos retrahat, & ad virtutes incitet.

Si integrum huius mundi systema compertum nobis non est, sed plures ipsius partes, ac rerum in eodem ordine, varietatem, relationes, usus, atque fines ignoramus, nil nos certi decernere possumus de pulchritudine, de bono, deque perfectione unius; sed cum evidentior novis constat, à Deo summe sapiente conditum esse, & gubernari, praesumere omnino debemus, ad Universi pulchritudinem, atque perfectionem spectare ea quoque, quae superflua, vel noxia videantur, quin nos pulchritudinem intelligamus, & quin usus, & commoda ulla inde experiamur. Audi hac de re Augustinum adversus Manichaeos disputantem *lib. de Gen. cap. 16. Cum ista dicunt, non intelligunt quemadmodum omnia pulchra sunt Conditori, & artifici suo, qui omnibus visitur ad gubernationem universitatis, cui summa lege dominatur. Si enim in alicujus officio officinam imperitus intraverit, videt ibi multa instrumenta, quorum causas ignorat: & si multum est insipiens, superflua putat. Jam vero si in fornacem incensus ceciderit, aut fervamento aliquo acuto, cum id male trahat, se ipsum vulneraverit, etiam pernicioso, & noxia existimat ibi esse multa. Quorum tamen usum, quoniam novit artifex, insipientiam ejus irridet, & verba inepta non curans officinam suam constanter exercet. Et tamen tam stulti sunt homines, ut apud artificem hominem non audeant vituperare quae ignorant; sed cum ea viderint credant esse necessaria. In hoc autem mundo, cujus conditor, & administrator praedicatur Deus, audent multa reprehendere, quorum causas non vident. Quae omnia unde veniant, non intelligo, nisi à summa mensura, & numero, & ordine, quae in ipsa Dei sublimitate incommutabili, atque aeterna consistunt. De superfluis vero quid nobis est querere? Si tibi displicent, quod non prosunt, quod non obstant; quia est domus nostrae non sunt necessaria, eis tamen completur huius universitatis integritas, quae multo major est, quam domus nostra, & multo melior: hanc enim multo melius administrat Deus, quam uniusquisque nostrum domum suam.*

Solvuntur argumenta contra Dei providentiam ex malis petita.

Hic ad leviora solvenda Epicuræorum sophismata, notare sat est, Deum quae omniscium, omnia etiam possibile cognoscere; quae infinite sapientem, nullum à se conditum opus negligere posse; quae infinite activum atque potentem, omnium curam sine defatigatione gerere; & quae infinite beatum, & sibi sufficientissimum nullam ex rerum cura pati posse molestiam, iis itaque missis, reliqua persequamur, quae ab Epicuræis, Manichæis, atque Bailio proponuntur. Quae quidem omnia hic recidunt.

Deus est infinite sapiens, bonus, sanctus, & justus; curam ergo rerum universitatis non gerit. Nam si infinite sapiens auctor, ac rector mundi esset, nil in eo superfluum, monstruosum, atque imperfectum occurreret: si infinite bonus, nil homini noxium haberetur; si infinite sanctus, vitia, atque peccata omnino excluderentur, quae cum sanctitate pugnant; si denique infinite justus, virtutes praemio compensarentur, ac vitis praesto supplicia essent. In hac autem rerum universitate plura deformia, & monstruosa sunt, plura humano generi infensa animantia, desertae regiones, atque alia plura nullius prosus usus: plura itidem noxia sunt humano generi, ut infirmitates, dolores, senectus, mors ipsa omnium malorum pessima. Vitia praeterea, & peccata reperiuntur, & bona probis, improbisque aequè distribuantur, nec virtuti praemia respondent. Mundus ergo respiciat non est, quam infinite sapiens, bonus, sanctus, & justus moderetur, & curet.

At hac facile corruunt, si animadvertamus ignorare nos mundi systema, rerum usus, & fines, ac infiniti opificis artem atque consilia. Nam cum hac omnia ignoremus, reponere possumus, res, quae nullius nobis usus videntur, usus habere in aliis rebus, quae monstruosae videntur, ad Universi pulchritudinem spectare, ac suos quoque in eodem usus habere; quae infensa apparent humano generi, ad systematis pulchritudinem necessaria esse, & homines per metum ex illis ortum, ad societatem ineundam, quae maximum ipsis bonum est, quodammodo impellere, ac alias ignotas nobis utilitates afferre: quae noxia sunt hominibus, ut dolores &c. praeterquamquod ex revelatione novimus, poenam peccati esse, haberi posse naturales hominis conditiones, qui, cum ex partibus compactus sit, quae perpetuo motu agitantur natura sua, ut res aliae compositae, ad interitum preparat; dolores vero, qui ex infirmitatibus sunt, si ratione finis spectentur, boni, & quodammodo necessarii homini deprehenduntur, cum per hos moneatur, ut noxia caveant, atque ea procurant, quae ad vitam conservandam sunt necessaria. Ad moralia vero mala quod spectat, ac bonorum in hoc mundo distributionem, fac hominem natura sua liberum esse, sed defectibilem, cum ens contingens sit, & limitatum: fac etiam vitam futuram esse, in qua bonis praemia, improbis vero supplicia parata maneat; quis infinite sapientis consilia, quae nobis explorata esse non possunt, reprehendat, quod vitia, & mala moralia permittit, quod virtuti in hac vita praemia non respondere videmus; quod demum bona sua non aequè omnibus distribuit? Nam si explorata nobis systematis Universi consilia forent, perspicue intelligeremus, infinitae sapientiae ordinem postulare, ut homini naturam suam libero usus libertatis concedatur, ideoque ut permittantur mala moralia, quae inde sequuntur, ut praemia, atque supplicia in futura vita distribuuntur, atque ut nonnullorum bonorum largitio à sola munificencia supremi Opificis pendeat. Hac satis esse videntur ad Atheorum errandam sophismata; sed ut nil omitamus in Dei providentia comprobanda, per singula malorum genera pauca discurreremus.

Tria sunt malorum genera. Alia enim sunt metaphysica, alia physica, alia denique mala moralia: malum metaphysicum in defectu summae, & infinite perfectionis; malum physicum in dolore, sive voluptatis defectu; ma-

lum

lum denique morale peccatum est, sive defectus reclinabilis, & conformitatis ad legem, quae in deliberata hominis actione inesse debet. Malum metaphysicum in creaturis necessarium est. Nam creaturae non possunt esse nisi limitatae, sunt enim entia contingentia, quorum perfectio limitata est; solius enim entis necessarii proprium est, infinitum esse. Creaturae ergo esse non possunt nisi limitatae, atque imperfectae. Imperfectio ergo haec non Creatori, sed creaturae naturae tribuenda est, quae non nisi limitata esse potest. Ergo in systemate rerum contingentium mala metaphysica ex ipsa rerum natura necessaria sunt. Nec sapientiae id obstat Auctoris, qui non nisi ex possibilibus contingentibus Universum formare poterat. Et conveniens fuit, ut non res omnes aequè perfectae essent; tum quod Universum constet ex partibus, quae totius perfectionem habere non possunt; tum quod in eo res una alterius usui inservire debeat; tum denique quia in rerum bonarum inaequalitate ipsa est jucunda gradatio, ubi minorum comparatio ampliorum esse commendatio, ut inquit Augustinus *contra advers. leg. & Prop. lib. 1. cap. 4.*

Mala physica metaphysici mali consecutaria sunt. Nam ex peccato orta sunt, peccatum vero ex limitata & defectibili hominis libertate. Deinde mala haec veluti media nobis exhibentur, quibus nos Deus à nimio praesentis vitae, ejusque honorum amore retrahit, ne aeternae vitae bona, atque legem contemnamus. Sunt enim vel praeparationes quaedam ad virtutem, ne peccemus, vel iustae punitiones, cum peccavimus, ut à peccatis recedamus. Nam animi corporisque doloribus monemur, non haec, quam nunc veluti peregrini incolimus, sed futuram aeternam alterius vitae nostram patriam esse, ad quam intimo quodam conatu naturam tendimus. Nil ergo verat, quin haec ab infinite sapiente proficiantur, sicut à bono medico ingratum saporis pharmacum; cum bona sint, quibus malis, quae ex metaphysico oriri possunt, cujusmodi moralia sunt, medeamur.

Moralis denique mali fons atque origo in limitatae rationalis creaturae libertate potest esse. Nam si creaturae omnes limitatae, atque imperfectae propria natura sunt, homo etiam imperfectus, ac natura sua limitatus fieri debuit. Si limitata mens, ac ratio hominis est, ideoque defectus errorisque capax, regula opus habuit, qua tuto, & sine erroris periculo, optatam felicitatem agnosceret, & prosequeretur: ita enim natura sua felicitatem expetit homo, ut velle esse miserum, etiam si velit, non possit. Si regula haec homini necessaria est, quae apta ad felicitatem media, ac tutam viam demonstrat, infinite sapiens, qui hominis curam gerit, praescribere hanc eidem debuit, alioquin sapienter cum ipso non ageret, quia media non designaret ad finem necessaria. Hanc ergo regulam praescripsit; ad hominem natura sua liber est, atque ita proprietates haec cum ratione coniungitur, ut tolli ea ab homine non poterit, quin rationis expertus, ideoque non homo esset, ut etiam Basiliius, aliique SS. Ecclesiae Patres observant. Ad libertatem limitatam, & finita esse debuit in creata natura, ut diximus. Deficere ergo à regula potuit, atque errare; tum in fine sibi proponendo, tum in electione mediolorum; quomobrem necessaria quoque poena fuit, qua in officio à regula praescripto contineretur, & ad respiciendum post lapsum impelleretur; ideoque haec etiam ad sapienter regendum hominem praescribenda fuit. At haec omnia occurrunt in Dei erga hominem providentia. Quid ergo in ea mali occurrit? numquid lex homini data? At decet bonitatem, & providentiam supremi rectoris hominem erroris capacem; sine lege esse, qua dirigatur. Numquid libertas, sublata vero ratione, quae sine libertate non consistit, hominis natura tollitur? Nec sapientis est, operis, quod faciendum putavit, naturam destrueret. Num denique quia creaturam rationalem fecit? At sine creatura rationali non amplius in mundo Dei imago esset, cui communicando Deus bonitatem suam, beneficium se demonstraret. Accedit etiam, ex horum malorum permissione majora etiam bona Deum erueret, quae ad systematis divinae providentiae ordinem, perfectionemque

conferunt; ut pluribus demonstravit S. Augustinus. Hac enim posita, locus est nonnullorum divinarum attributorum manifestationi, longanimitatis praesertim, misericordiae, & iustitiae ex parte supremi Rectoris. Ex parte vero Universi, locus virtuti morali est, quae sine libertate eligendi bonum, vel malum haberi non posset. Quae cum ita se habeant, perspicuum est, neque ex malis moralibus, neque ex physicis inde sequentibus, quidpiam adversus divinae Providentiae systema argumentari posse. Cum rerum natura attentè perpensa, ac rerum cognitio sine nihil occurrat, quod cum infinita Auctoris, rectorisque sapientiae optime non cohaereat.

Atque hinc facile patet, neque infirmum Deum esse, qui tollere, vel impedire haec in mundo mala non possit, nec invidum, si non impedit, dum possit. Poterat utique potentia sua, vel donum libertatis hominis admittere, vel voluntatem in se liberam à prava electione continere, aut ita auxilio suo flectere, ut in malum declinare non posset. Sed non decuit divinam sapientiam rationalis creaturae naturam immutare, admittere omnem virtuti locum, atque meritum, & demeritum ex hac rerum universitate excludere, per quae summa ipsis erga homines beneficentia, atque iustitia manifestaretur. Mala ergo non sustulit, quia haec auferre non poterat, nisi simul bona longe plura sustulisset, quae imperscrutabili ipsius consilio convenienter rerum Universitatis viderentur. Rursus in dividendis bonis suis nulla lex Deo est praeter arbitrium. Si enim ad quidpiam concedendum infinita bonitas teneretur, istud esset perfectissimum; perfectissimum autem bonum creatum repugnat. Necessè ergo est, ut bonitas infinita in gradu finito perfectionis, & felicitatis consistat. Quinam vero est gradus finitus, cui Deus adstrictus sit? nullus sane. Ergo bonitas quamvis infinita in quovis gradu perfectionis, & felicitatis creaturae sistere potest, ideoque in eo, qui proprius est homini in presenti statu, & conditione.

His stabilitis principiis, facile ostendere est vanitatem exemplorum, quae olim à Manichæis, & Epicuræis, nuper vero à Bailio ad labefactandam divinam providentiam allata fuere, de medico nempe, qui sciat, ægrotum, qui vinum jussus sit bibere, statim periturum, si sumat, idque permittat: & de matrefamilias, quae ne filiae libertati obsit, permittit hanc in perditio hominum ludis versari, in quibus pudicitiae suae iacturam certo facturam novit. Nam illo non vacarent culpa, quia mortem medicus, mater vero filiae suae pudicitiae iacturam impedire tenetur, & ægrotus sine vino convalescere, & vivere, ut vivere puella potest, quin se ad ludos illos se conferat; ut ad supremum rerum conditor, & rector non tenetur usum impedire facultatum, quas ad bonum finem, atque felicitatem comparandam creaturis indidit; non possit libertatem homini auferre, quin ipsius naturam, aut perderet, aut immutaret; jus plenum habuit constituendi certos in homine perfectionis gradus: tutas praescripsit regulas, quibus homines à malo avocaret, & felicitatem dirigeret: internum quoque auxilium praebet, quo freti rite alias evequantur: praemis, atque suppliciis à malo eos retrahit, & ad bonum impellit, & malorum denique permissione bona illa eruit, quae supra recensuimus. Atque haec quoad malorum originem: de praemiorum vero, poenarumque distributione dicemus infra.

Inquiri hoc in loco posset, quodnam motivum, & quinam finis Deo in rebus condendis fuerit. Sed rem paucis expediemus, explicato discrimine, quod motivum inter, atque finem intercedit. Motivum itaque vocamus id, quo Deus movetur, & inclinatur ad creandum Mundum; finem vero id, quod Deus per conditum Mundum obtinere voluerit, sive ad quod omnia opera sua ad extra ordinaverit. Hac distinctione posita, facile conciliari invicem possunt dissidentes Theologorum hic de re opiniones. Nam Estius, alique motivum cum fine confundentes, negant Deum sibi proposuisse ullum, dum Mundum conderet, quod tamen sine infinite ipsius sapientiae injuria dici nequit. Itaque Deo extra infinitam libertatem suam nil motivum fuit creandi Mundum, scilicet, nec res ipsae create, nec quidpiam

piam ex istis consurgens. Nam cum independens omnino sit, pendere à creaturis nequit; at si ab iis determinari oporteret ad creandum, penderet ab ipsis, atque in hac determinatione passivè se haberet, ageretur enim, & non ageret. Rursus cum sit Deus sibi sufficientissimus, ac nullius indigens, nihil à se diversum expetit, nam rei à se diversæ appetitio indigentiam denotat. Determinari ergo non potuit ab aliquo, quod ex ipsis creaturis exiret. Denique cum creatura ante liberam divinæ voluntatis electionem nihil omnino sint, nil habent, quod movere Deum possit, & si per objectivam representationem movere creaturæ Deum possent, omnes indiscriminatim creaturas possibiles produxisset; nam nulla reddi potest ratio, cur aliquas tantum elegerit, cum omnes æquæ habeant objectivam illam bonitatem, qua Deus ad creandum motus, & determinatus statuitur. Itaque in sola Dei libertate quaerenda causa determinationis est, qua motus sit ad Mundum creandum, ut post Augustinum *lib. 28. de Civitate Dei* S. Thomas asseruit *part. 1. quest. 19.* Nam cum Deus sit infinite perfectus, & sibi sufficientissimus, non plus ei molestia afferre potest voluntas creandi, quam otium. Cum prima causa sit omnino independens, determinatio, ac inclinatio ipsius voluntatis diverso à nobis concipi debet modo, ac determinationes concipiuntur causatum secundarum, in quibus inclinatio, & actio à precedente aliqua passione pendet. In Deo ergo sola infinita libertas causa est, à qua determinatio ad creandum pendet. Hinc præsto responsio est, dum inquirant, cur prius non creaverit mundum? Cur certo, ac determinato spatio res omnes concluderit? Cur non plura produxerit? Cur denique alias creaturis non indiderit dotes? Scilicet, quia noluit.

Finis vero divinarum ad extra operationum non deest, cum infinita sapientia non casu, sed proposito fine agere debeat. Is vero non nisi Dei gloria esse potuit, cum non nisi propter seipsum infinitum, & sibi sufficientissimum, operetur. Dei autem gloria divinarum attributorum exercitatione, ex divinarum perfectionum in creaturis expressione, aliisque consurgit, quæ creaturas rationales ad ipsum glorificandum moveant. Hæc de Providentia generatim: agendum nunc est, de peculiari cura, quam erga rationales creaturas Deus exercet, &

De officiis hominis, quæ ex Dei providentia sequuntur.

Nonnulla præmittimus, quæ vel omnino explorata sunt, vel in philosophia abunde demonstrata statuuntur. *Primo* hominem à Deo ratione donatum esse, ut intimo sensu novimus. *Secundo*, inditum ei esse appetitum felicitatis, ut malum, & miseriam velle non possit. *Tertio*, liberum esse ad agendum, & non agendum, ac libertatem non nisi à summo bono, in quo summa ipsius felicitas posita est, vinci omnino posse. *Quarto*, errare per rationem posse, rationem regulæ capacem esse, ac posse per libertatem à rationis regulæ delinquere. *Quinto*, principium rationis, & liberatis à corpore distinctum, & diversum esse, atque incorporeum, & spirituale; quod quidem tum in philosophia abunde probatum siabilimus; tum etiam ex iis paucis, quia nempe movet corpus, ac corporis partes virtute sua sistit, aut motus dirigit, ac distrahit se à consideratione molestæ alicujus corporis partis impressionis, & ad alia consideranda objecta seipsum applicat, etiam incorporea, atque sublimia, in quorum contemplatione ita quandoque defixum manet, ut quæ in corpore fiunt nequidem intelligat. Hæc sane ab organico corpore, fluidisque per hoc discurruntibus omnino istud diversum exhibent. Accedit etiam, istud idem principium cogitans concipere commode posse existere organicum corpus, atque extensum quodcumque, ipso vere existente, quod quidem satis aperte ostendit esse rem à corpore, & materia omnino diversam. Cum vero omnes cognitæ operationes & proprietates indivisibile istud esse demonstrarent, atque incorporeum; jure meritoque pro spirituali substantia habetur. His præmissis, paucis ostendendum primum, Deum ab hominibus cultum exigere: deinde, præcepta, quibus si ad certa officia obligantur, præscribere: ac demum, spe præmiorum; ac motu etiam alterius vite immortalis suppliciorum ad officia præstanda compellere. Sic itaque.

Propositio prima. *Dei cultum tenentur.*

Nota. Cultus nomine actionem intelligimus, quæ intuitu alterius excellentiæ suscipiatur, sive per quam alterius excellentiam testemur. Debitus Deo cultus actio quælibet est, per quam ipsius excellentiam, & prærogativas testificari debemus. Cultus vel internus est, vel externus; ille internis actibus continetur, quibus amore, fide, spe, aliisque internis mentis actibus bonitatem, aliisque Dei perfectiones testificamur, ac debita reverentia, & honore Deum prosequimur; alter vero actus illos complectitur, quibus exteriori hujusmodi venerationem significamus. Externus cultus, vel privatus est, quo quisque privatus homo debito Deum honore glorificat; vel publicus, quo scilicet homines conjunctis votis, publico in loco, ac veluti communi societatis nomine Deum venerantur, & colunt.

Dem. ergo propositio. Homo tenetur Deum colere, si ei debeat summum amorem, summam servitutem, summum obsequium. At hæc omnia Deo debet homo; per summam enim Dei sapientiam homo natura sua constitutus est propensus ad amandum bonum sibi propositum, & ad testandum per servitutem, & gratos animi sensus, dominium, atque suscepta beneficia, & per obsequium & cultum præstantissimam intelligentiæ naturæ excellentiam; nam natura sua ad bonum amandum fertur, ad gratum animum exhibendum ei, à quo beneficia receperit, ad ei servitium, cujus dominio subsit, atque ad testandam cultu aliquo mirabilem alterius prærogativam, & excellentiam. Ergo cum Deus per rationem homini se manifestet ut summum bonum, summum ab ipso amorem exposcit. Cum se ostendat ut supremus Dominus vite, functionisque hominis, obsequia illa exigit, per quæ hujusmodi supremum dominium testetur; cum denique infinitam excellentiam suam demonstrat, cujus consideratio per admirationem, quæ sequitur, in adorationem homines quodammodo rapit, summum obsequium postulat.

At inquit: Deus sibi sufficientissimus est, ideoque nil voluptatis, & utilitatis capere ex creaturis potest: Nil ergo ab ipsis exigit.

Etsi Deus sibi sufficientissimus sit, tamen libertate, ac summa sapientia sua rationabilem creaturam condidit, atque ita hæc regit, ut hæc ignorare ipsum non possit. Vult ergo, ut ipsum agnoscat, & ut fateatur rerum omnium auctorem, rectoremque esse. Quorsum enim sua cura hæc in sui cognitionem duceret, nisi vellet, ut eum agnosceret, & fateretur? Deinde per hujusmodi cognitionem se summum bonum esse demonstrat, ac per inditum naturæ sensum hominem monet, summum bonum summe amare oportere. Quorsum vero id, nisi ut ostendat debitum ei esse summum amorem? Rursus per eandem cognitionem se homini representat, ut supremum Dominum omnium omnino rerum, ac etiam singularum hominis actionum. Cur vero ita se exhibet, nisi ut homo cum in se, tum in omnibus actionibus suis eam servitutem ostendat, quæ supremo ipsius dominio respondeat? Denique eadem cognitione, ut infinite perfectus, ut potentissimus, & omnis, & immensus representatur. Intelligi autem nullo modo potest, cur ita se nobis exhibeat, nisi velit, ut cultu, & honore ipsius excellentiam prosequamur, ut in dubiis, & adversis ad ipsius potentiam confugiamus, atque in ipsa spem omnem præsidii nostri collocemus. Non alios sane divinæ sapientiæ fines fingere possumus.

Præterea religionem, non ut sibi, sed ut nobis bonam, atque utilem exigit, & imperat. Homo enim natura sua felicitatem expetit, atque hujusmodi desiderium

ad felicitatem quoque futuræ immortalis vite protenditur, ut infra probabimus. Cum vero errori obnoxius sit, regula ei præscribenda divina sapientia fuit, qua tunc in hujusmodi felicitatem dirigeretur; neque enim infinita sapientia finis proponi potuit homini, quin media ei designarentur ad hujusmodi finis consecutionem necessaria. Regula autem hujusmodi officii continetur, quibus religio constat, ut paulo infra ostendemus.

Non solum internus privatus cultus Deo debitus est, sed etiam externus, & publicus. Per cultum enim testari quoque debemus supremum Dei dominium, atque suscepta beneficia. Ergo cum Dei dominium etiam in corpus nostrum ejusque partes sese extendat, corpus etiam cujusque actus in Dei obsequium exercere tenetur; id vero fit per externum cultum. Deinde cum beneficia Dei plura experiatur ipsa hominum societas, & cum plura sint dona Dei civili societati concessa, facile patet, etiam ipsam societatem teneri ad Deum communem Creatorem, ac bonorum largitorem palam ac publice, & conjunctis votis colendum. Ergo etiam publicus cultus Deo debitus est.

Propositio secunda.

Existit lex natura, quæ hominis officia præscribit erga Deum, erga seipsum, & erga alios homines.

Dem. Lex naturæ est ordinatio pro communi hominum bono à recta ratione præscripta, per quam à Deo actiones nonnullæ præcipiuntur, alia vetantur, propositis præmiis, atque suppliciis. Atqui lex hujusmodi existit. Nam homo Dei providentia gubernatur: sicut ergo vita ipsius animalis per mechanicas leges regitur, ita ipsius vita rationalis per leges rationis regulari debet; alioquin actiones creaturæ rationalis divina providentia non regerentur. Atqui leges ad regendas liberas actiones promulgatæ, & cognitæ esse debent, alioquin essent inutiles; ergo per usum rationis homini manifestantur, dum homo, cognito fine, nempe felicitate, quam appetit, ad media attendit, quæ pro hac comparanda, ratio ipsa suppeditat. Rem paucis ostendam per singula hominum officia discurrendo. Homo per intimum sensum se infirmum, atque ita imbecillum sentit, ut se ad perfectam beatitudinem comparandam omnino insufficientem agnoscat. Recta autem ratio Deum esse demonstrat infinitum, sapientissimum, beneficentissimum, ac potentissimum, qui nostri sollicitus sit, qui juvare non possit, ac beatos esse velit; atque hunc propositum nobis fieri oportere, per amorem, per obsequium, per preces, ac debitum honorem, & cultum. Hinc vero patet, quæ ratione officia erga Deum media sint à divina providentia præscripta ad felicitatem comparandam. Rursus homo dum seipsum considerat, illico intelligit, se non ab ipso existere, sed Dei actione, eaque conservari, atque regi. Ergo cognoscat necesse est, se non esse vite suæ, membrorumque dominum, sed Deum, ideoque non posse, quia in Deum injuriosus sit, seipsum occidere, ac mutilare, vel ea negligere, quæ ad propriam perfectionem pertinent. Nam quilibet homo considerari debet veluti Dei opus, cujus conservatio, atque perfectio rationi à divina providentia homini concessa commissa sit. Ita ergo homo erga seipsum se gerere debet, ut quæ ad perfectiendum tum corpus, tum animum necessaria sunt, ex divinæ providentiæ præscripto inquirere, ac adhibere debeat. Ad corpus partium integritas, & bona valetudo; ad animum verum scientia eorum, quæ ad rite vivendum necessaria sunt, tum religionis, ac virtutum exercitium pertinent.

Denique homo spectari potest in ordine ad alios homines. Natura sua ad societatem inveniendam ferri, negavit nuper impius Hobesius, qui homines natura invicem inimicos, atque in statu belli positos finxit, & solo metu ne ab aliis perderentur coactos civilem

societatem inisse. Sed putidum commentum facile refellimus, si animadvertamus, inter animantia solum hominum sermone præditum à natura esse, cujus extra societatem nullus est usus; homines ita à natura in lucem mitti, ut extra societatem vivere non possint, ac inditum à natura amorem habere, quo se mutuo amant, & ad societatem inveniendam trahuntur. Stabilita propensione ad societatem cum aliis inveniendam, facile intelligere est, tranquillam, ac beatam vitam in societate exoptare. Hoc verò cognito fine, facile principales leges intelligimus, quas divina providentia per usum rationis demonstrat, veluti media ad illam felicitatem necessaria. Nam ad id necessarium est, ne homo aliis faciat, quæ sibi fieri non vult, alioquin ita cum ipso aliis se gerent, sicque pax, & tranquillitas nulla foret. Hinc autem sequitur, pacta servanda, neminem lædendum, damna compensanda, ac suum cuique tribuendum fore. Item matius inter homines amor, ac mutua voluptas aliis beneficiendis necessaria est, ut felix in societate sit vita. Homines ergo ad mutuum amorem, & benevolentiam adstringuntur. Existit ergo naturæ lex per rationem promulgata, quod quidem aliis quoque argumentis comprobari adversus atheos posset: scilicet, ex generali omnium hominum consensione, ex sensu justis, & iniqui omnium hominum animis à natura insito, & ex ipsa conscientia, quæ vel ipsos improbos ob iniqua scelera damnat, ac recte facta commendat. Sed quæ dicta sunt, satis videntur. Qui plura desiderat, videat Ant. Genuensem *tom. 4. Metaph. & Auctorem princip. religion. natural. & revelat.*

Propositio tertia.

Vita hominis hujus mortalis conditionis limitibus circumscripta non est; sed præmia, atque supplicia post mortem supersunt à Supremo Judice tribuenda.

Dem. Omnes cognitæ gentes etiam extra societatem civilem positæ, atque silvestres, futurum hominis statum agnoscunt, & credere semper, in quo justis præmia, improbis vero à Supremo Rectore supplicia tribuenda sint, ut ex indubiis monumentis à Cl. Patuzzi demonstratur *cap. 9. de fut. Impior. statu.* At communis humani generis persuasio non aliunde, quam à natura, communi hominum parente oriri potest. Et plura sunt, quæ perspicue ostendant, naturæ vocem esse, quæ in omnibus clamat, futurum Dei judicium esse, quo homini in alia vita præmia, vel supplicia decernenda sint. Homo enim dum rationis dictata audit, non potest non intelligere, se à Deo legibus gubernari, quibus præmia, atque supplicia respondere debeant, ut ex dictis constat. Perspicue autem cognoscit, non ita bona in hac mortali vita distribui, ut virtutes præmio compensentur, ac vitia puniantur supplicio; cum scelestos plerumque homines videat bonis abundare, ac voluptatibus, represso etiam quandoque interno conscientie stimulo, liberrime frui; justos vero miseros, ac passim eorum miseriam improborum malitia auctam. Hinc vero cognoscat necesse est, futuram superesse vitam, in qua homo Supremo Gubernatori rationem reddat suorum operum, & in qua præmia, atque supplicia Divinæ Sapientiæ legibus respondentia distribuuntur: cum hæc sublata, supremum morale Dei in homines imperium Divinæ Sapientiæ, atque justitiæ nullo modo respondeat. Præterea rem ita se habere natura ipsa intimo sensu declarat. Mitto conscientie lanatus, qui ex metu futuri Dei Judicii improbos homines excruciant. Explorata res est, hominum cuique inditum à natura esse felicitatis amorem. Propria autem experientia compertum nobis est, bonis hujus vite desiderium hujusmodi non expleri, sed potius augeri, ut perspicue in philosophia ostenditur. Ergo per hujusmodi amorem ad bonum iis longe præstantius tendimus, quod non nisi in futura vita obtineri possit. Cum enim amor ille inditus nobis sit à Sapientissimo Deo, qui nostri curam gerit, inutillis esse non potest: expleri ergo quandoque debet; non in hac, ergo in futura vita. Quod quidem magis magisque comprobatur ex eo, quod hujus-

justi amor quoddam immortalitatis desiderium conjunctum sit longe ab eo diversum, quo corporis conservationem cupimus: istud enim bellius quoque commune est, ac eo magis quam in hominibus vehementius, quod iis stupidiore sint; illud vero eo vividius, atque ferventius est, quo magis exultus sit animus; quis vero fingat indita à Deo desideria esse, quæ nunquam expleri queant? Hac enim ratione longe præstantior esset cura, quam de bellius habet, quorum appetitibus præsto bona sunt, quibus expleantur.

Denique natura ipsa animi immortalis est; mors enim à nobis nulla alia ratione concipitur, quam per divisionem, & separationem partium, quæ ante interitum jungebantur; anima vero spiritualis, ac simplex est, ut supra ostendimus, ideoque discerpi in partes nequit; est ergo immortalis. Quam quidem immortalitatem ipsius functiones abunde demonstrant. Per has enim ostenditur, amputatis membris, ac mutato alternis animis corpore, integram, & invariata animam perseverare, animam corpori præesse, atque cogitatione, & voluntate inde sequente, corporis partes movere, motasque regere, ac longe à corpore diversa vita vivere, quæ in ipsa cogitatione consistit. Atque hinc facile refellimus excogitatum tertio Ecclesiæ seculo à nonnullis in Arabia hæreticis, ac iterum in Germania elapso seculo excitatam hæresim; quæ contendit, animas in præsentem seculo una cum corporibus interire, sive vitam etiam amittere; rursus vero resurrectionis tempore simul cum iisdem corporibus ad resurrectionem reddituras. Ii enim ita sentiunt, quod animam sejunctam à corpore cogitare non posse opinentur. Sed considerant animæ naturam manifestum est, separatam à corpore tum vim cogitandi, tum facultates reliquas expeditas habere. Has enim à corpore non habet; cum corpus cogitandi vim quæ destituitur, ac facultatem libere agendi tribuere non possit, nec corpus animæ necessariam est, ut cogitandi, aliasque facultates exerceret; ad id enim sola cognoscibilis rei representatio necessaria est; res autem cognoscibilis menti per ideas exhiberi possunt, etsi à corpore separata sit. Et sane modus operandi per cogitationem, & voluntatem ita proprius rei à corpore sejunctæ videtur, ut Deus, qui cogitatione ac voluntate cuncta regit, & moderatur, non nisi ut mens soluta quædam, & libera, segregata ab omni congregatione mortali, omnia sentiens, & movens, teste Cicerone, intelligi à nobis possit.

Nec ullum nobis negotium facessunt Epicuræorum sophismata, quibus corpoream, atque mortalem animi naturam ostendere conantur, quia corpus movet, & movetur ab illo, ac corporis vicissitudines pati per proprias functiones demonstrat; qua enim ratione à corpore movetur, nisi per cogitationem? Non enim alios in se anima experitur motus, nisi cogitationes, atque effectus inde sequentes; corpus vero intelligibile est, atque intelligibiles itidem sunt corporis affectiones, & motus. Quid ergo prohibet, quinominus substantia cogitans, quæ quidquid intelligibile sit cognoscere potest, à corpore, ejusque affectionibus intelligibilibus afficiatur? At, inquit, intelligere non possumus, quæ id ratione hæc: Plura autem sunt, quæ fieri revera videmus, quin tamen modum intelligere valeamus, quo fiunt: immo vix ulla est in systemate Universi actio, quæ ita à nobis cognoscatur, ut modum, quo fiat, intelligamus. Ergo cum exploratum nobis sit, substantiam cogitantem corpus intelligere; dubitare non possumus, quin corpus ita illam moveat, ut ipsam cognoscat, licet modum, quo id fiat, ignoremus. Rursus movet mens nostra corpus per voluntatem, non mechanico pulsu, ea scilicet ratione, qua mens suprema voluntate sua omnia regit. Quis vero dicat, ad ita rem movendam opus esse extensione, atque mechanico tactu, & non sufficere intimam per cogitationem presentiam?

Ad animi functiones quod spectat, quæ corporis vicissitudines imitari videntur, præsto responso est, si animadvertamus, animam partem hominis esse, quæ per organa corporis rerum cognitiones acquirit, & corporis organa utitur, quæ sunt humanarum functionum

instrumenta. Hinc enim fit, ut paulatim sibi acquirat ideas, ac crescente homine magis ideis abundet, & ut pro qualitate organorum corporis, modo debiliores, modo robustiores animi per hæc explicate functiones appareant; ut diversa invicem sunt artificis opera, dum cereo, ligneo, ferreo, ac magis, minusve apto, atque exquisito instrumento utitur. Nec desunt in hujusmodi functionibus incorruptibilibus animi indicia; nam plerumque videmus in debili sene, ac in infirmo, ac viribus debilitato corpore, vividiores, ac expeditiores animi functiones, in robusto vero debiles, ac ita stupiditate repressas, ut vix rationis indicia præbeantur, & passim observamus, ortis ex corpore propensionibus animam voluntate obsistere.

Hæc vero perspicuum faciunt, animam nostram substantiam spirituales esse, quæ destructo corpore supervivat, præmii, atque supplicii sit capax.

Sed sufficit hæc indicasse, ut constet per summa capita, Deum providentia sua hominem regere, ac leges, & religionem etiam per usum rationis prescribere, quas spe præmiorum, & metu alterius vite suppliciorum servare curet. Qui plura cupit, videat *aut. cir. princip. religion. nat. & revel.* Genuensem, & alios. Interim sit.

Caput tertium.

De utilitate, convenientia, necessitate, & existentia divine revelationis.

Confutavimus supra Atheos, & Pantheistas, atque etiam Deistas illos, qui naturalem religionem inficiantur. Alii nunc occurrunt impij viri, qui etiam Deistæ, & Naturalistæ audiunt. Ii rationem, ac religionem, quæ ratio suggerit, tanti faciunt, ut non solum inutilem Dei revelationem asserant, sed etiam sapientiam, ac summam Dei bonitatem contrariam, & repugnantem. Quamobrem præcepta omnia positiva mosaice, atque evangelicæ legis, ac omnia, quæ divinæ revelationi referuntur accepta, veluti callidorum hominum commentum, atque imposturas respiciunt. Ex Anglia hujusmodi pestis elapso seculo proditit, ac plures in eadem regione male feriatos homines habuit, qui editis libris pro viribus illam tueri conati sunt. Ac inter alios detestandam hæresim propugnavit Tindal, edito anno 1730. libro, cui titulus est *Christiana religio mundo æqualis*, Domnus Chubb in opere inscripto: *Religio essentialis homini*, & Auctor libri inscripti *les Mœurs*. Hos vero plures doctissimi viri confutarunt, ex Anglia Clarkius, Forsterus, alique plures; ex Gallis Abbadiæ, & Urvillus, & doctissimus Auctor operis inscripti: *Religionis naturalis, & revelatæ principia*; ex Germanis Fabritius, & alii; ex Italis vero Bernardus Maria de Rubéis Dominicanus, Antonius Genuensis, & alii, quibus addimus etiam eruditissimum virum Franciscum Jacquier, qui *tom. 11. Institut. philosoph. p. 331.* controversiam hæc accurate pertractat. Nos vero ut clare procedamus, nonnulla prius explicare duximus. Itaque

Animadvertendum 1. Deistas in duplici versari errore: ajunt enim primum, rationem sine revelationis subsidio omnia agnoscere posse, quæ Deus veluti apta ad æternam salutem obtinendam media humano generi designavit; deinde nature hominis vires sufficientes esse, ad gratum Deo cultum, atque opera præstanda æternæ felicitatis meritoria. Hic priorem dumtaxat errorem refellimus; de superni Dei auxilii necessitate ad vitam æternam consequendam dictum in tract. de Christi gratia, ubi Pelagianos Socinianosque confutavimus: ab illa quoque controversia abstinendum duximus, quæ à Patribus pertractata olim fuit, & agitari universim solet in scholis, scilicet, *num homo aliquando potuerit, ac etiam num possit solo naturalis religionis usu æternam consequi salutem, dum nil ei de revelatione constet.* De hac enim agendum erit, ubi de christianæ fidei necessitate dissererit.

Animadvertendum 2. duplicis esse generis divina intelligibilia, ut optime advertit S. Thomas: quædam enim

enim humanæ rationi pervia sunt; quædam vero humanæ rationis vires omnino excedunt. Humanæ rationi pervia sunt Dei intelligibilia, quorum cognitio sumitur ex ipsis creatis mentibus, & rebus sensibilibus; hæc enim unice via potest mens nostra ad divinarum perfectionum cognitionem adsurgere. Dei autem perfectiones, quæ nullam cum nostris mentibus, ac sensibilibus vires omnino excedunt. Cum Deus omnes perfectiones possibiles habeat, perspicuum est, plures sibi vindicare perfectiones, quas limitata mens nostra attingere non valeat. Immo ipsa Dei natura, & ejus attributa, cujusmodi sunt in se, ut create mentis vires omnino superant; cum ex iis, quæ facta sunt, manifestari, ut sunt in se ipsis, non possint. Quis deinde profunda Dei arcana, divinæ voluntatis decreta, ac bona, per hæc jusus hominibus præparata, et Creaturarum consideratione cognoscant? Hæc adeo clara sunt, ut à Deistis in controversiam revocari non possint. Inquirendum ergo primo loco erit, *num divinam sapientiam, & bonitatem, ac summam Dei erga homines beneficentiam deceat, nonnullas ex iis perfectionibus, hominibus revelare?*

Animadvertendum 3. si stabilatur Deum esse mundi Conditorum, ac Rectorem sapientissimum, & potentissimum, dubitari non posse, quin vel sonus articulatos in aere produceret, aut motus in organo auditus excitare, aut signa quædam alia homini conspicienda præbere possit, aut imprimere perceptiones in anima, ut hæc modis hominibus innotescant, quæ Deus revelare ipsis velit. Cum enim perspicuum sit, nullam contradictionem involvere factam superius recensitis modis divinam perfectionum manifestationem, evidens quoque est, Dei revelationem hoc sensu impossibilem non esse; quod vel ipsi Deistæ fateantur. Neque enim de revelationis possibilitate adversus Spinosam, & Pantheistas primam rerum causam adstruentes materiam necessario operantem, instituenda controversia est; nam ita inepti, ac ridiculi essemus, perinde ac illi, qui de miraculis adversus Spinosam scribunt: probandum enim adversus istos est, Deum summum existere, qui libere mundum considerit, ac præscriptis à se legibus regat: ex quo clare sequitur, posse arbitrio suo nature leges immutare, ac supra easdem agere. Deistæ itaque, quos refellimus, posse Deum libertate sua quidquid velit hominibus manifestare, fateantur, sed negant, id convenire summæ ipsius bonitati, atque sapientie, & revelationem Deo impossibilem putant, quemadmodum impossibile ei est innocenter perdere. Deus enim non potest agere, quin agendo se infinite Sapientem præbet; hæc autem ratione agendo, nil superflui velle potest, alioquin sapienter non ageret; & si bonus exhibere se velit, nil potest ab homine exigere præter id, quod attenta rerum convenientia, atque fine, ratio ipsi concessa agendum, vel omittendum, suggeret. Si vero alia ratione ageret, nil homini præter Dei arbitrium appareret; Deus ergo instar tyranni exhiberetur, qui solam potentiam, & arbitrium ostenderet. Ea putidum Deistarum commentum! Nos vero sequentibus propositionibus delectimus.

Propositio I.

Dei sapientiam, bonitatem, ac summam erga homines beneficentiam quàm maxime deceat nonnulla hominibus revelare, & præcipere, quæ humanæ rationis vires attingere propria virtute nequeant.

Dem. Maxime decet Dei sapientiam, bonitatem, atque beneficentiam, ea hominibus ostendere, quæ hominis desiderium in incommutabile, ac sublimius bonum inclinent; quæ vividius per delectationem sensibilibus ad virtutem, & honestatem perducant; quæ viderentur Dei cognitionem ingerant, quæque opinionem in hominibus firment, quæ divinam deceat infinitam excellentiam. Quis enim dedecere fingat infinitam Dei

FERRAR. BIBLIOT. TOM. VIII.

bonitatem, & sapientiam bonum illud hominibus ostendere, cujus unice possessione beati esse possint; ea manifestare, quæ valida sint ad virtutum incitamenta, quæque velorem Dei cognitionem succedant, atque eam de Deo opinionem excitent, quæ aptissima sit ad infinitam illius excellentiam concipiendam? At manifestando Deus suas perfectiones, quæ mentis nostræ vires excedunt, & ostendendo in horum unica visione, atque fruitione inditum nobis beatitudinis desiderium expleri posse, desiderium hominis ad altius bonum assurgit, quàm quo experiri in hac vita possit humana fragilitas; homines à sensibilibus delectationibus vividius moventur ad excolendam virtutem, quia agnoscunt esse alia bona iis sensibilibus longe meliora, quorum gustu multo suavius delectantur, qui vacant activis, vel contemplativis virtutibus: veriorum etiam habent Dei cognitionem, quia tunc solum vere Deum cognoscimus, quando ipsum esse credimus supra id omne, quod de Deo cogitatur ab homine possibile est, cum sane naturale hominis cognitionem divina substantia excedat; denique ex harum perfectionum manifestatione firmatur in homine opinio, quæ divinam deceat infinitam excellentiam, ut perspicuum est. Hæc ex S. Thoma deopropius *lib. 1. contra Gentes cap. 5.* Accedit etiam, ut inquit idem S. Doctor, præsumptionis repressio, quæ est mater erroris. Sunt enim quidam tantum de suo ingenio præsumentes, ut totam naturam divinam se reputent suo intellectu posse metiri: æstimantes scilicet, totum esse verum, quod eis videtur, & falsum, quod eis non videtur. Ut ergo ab hac præsumptione hominis animus liberetur, ad modestam veritatis inquisitionem perveniat, necessarium, vel conveniens, & utile fuit homini proponi quædam divinitus, quæ omnino intellectum ejus excederent. Quid quod rerum nobilissimarum cognitio, quantumcumque imperfecta, maximam perfectionem animæ confert? Unde quæcumque ea, quæ supra rationem sunt, ratio humana plane capere non possit, tamen multum sibi perfectionis acquirit, si saltem eadem qualitercumque teneat fide. Hæc ex S. Thoma afferre placuit, ut inde appareat, luculentissimis argumentis fuisse ab Angelico Doctore hæresim hæc, antequam naceretur, confutatum.

Rursus Dei consilia circa hominis conditionem, sive præsentem, sive præteritam, sive futuram, humanæ rationis vires excedunt; nam ex iis quæ ratione humana observantur, argumentari non possumus, quæ ratione, quibusque exornatus dotibus conditus homo initio à Deo fuerit. Num hominum vitio deterior, ac Deo ingrata evaserit humana natura; Quæ denique ratione reconciliari Deo oporteat, si per peccatum concitaverit Dei in se iram. Ad præsentem conditionem quod spectat ex iis, quæ agnoscimus, nil est, quod Dei consilia demonstrat, circa acta media ad explendam peccata, & ad penas declinandas, quibus per culpam obnoxii evadimus, & circa cultum externum, qui Deo gratus sit. Denique non potest ratio nostra assequi, quæ Dei consilia sint circa præmia, & supplicia vite futuræ, in quo hæc consistant, & num nostris viribus sufficientes simus, aut ipsius indigeamus ope, ut bona hæc mereamur; quo denique modo postquam per peccata penis etiam vite futuræ obnoxii fuimus, ab his subaudiis penis liberari possimus. Hæc sane rationis usu ex nostris, rerumque contingentium consideratione assequi non possumus; & aliunde constat, hominem quemque scire hæc eadem cupere, atque hujusmodi scientiam necessariam esse, tum ad hujusmodi hominis desiderium explendum, tum ut homo propriam cognitionem, & vires agnoscat, tum ut proprius ei finis sit cognitus, tum denique, ut præmia, & supplicia parata sciat, & certa illa media, quæ tutam viam ostendant ad declinandam supplicia, & æterna præmia comparanda. Decet vero Dei bonitatem, atque sapientiam hæc hominibus revelare; immo necessarium id videtur, ut Dei bonitas, atque sapientia in ea, quam de homine gerit, cupa resplendeat; quis enim infinita sapientia regi ho-

minem credat; si ignoret, num à prima conditione homines propria culpa exciderint, quinam sit ultimus eorum finis, ac apta ad illum consequendum media; qua ratione post peccatum reconciliari Deo debeat; num Mediator indigeat, ut Deus injuria provocatus placetur, atque alia id generis ad tutam demonstrandam aeternae salutis viam necessaria?

Denique positiva praecepta, quae scilicet in rerum naturalis fundata non sint, cujusmodi sunt praecepta moralia, quae indifferentia aut precipiant, aut vetent, Dei sapientiam, & bonitatem nequaquam dedecent; nam haec vel ad uniformitatem, ordinem, & decantiam spectant externi divini cultus, cujusmodi sunt Cereemoniae sacrae: vel ea precipiunt, quae plurimum possunt ad fovendos internos religionis sensus, & promovendam virtutem, & ea vetant, quibus plerumque homines abutuntur, cujusmodi sunt pleraque Judaeis, Christianisque indicta praecepta, vel denique in memoriam revocant collata à Deo beneficia, & factas promissiones, quod spectare possunt etiam sacramenta. Decet vero quam maxime divinam sapientiam ea hominibus praescribere, quibus uniformis externus cultus constat, atque decencia, & ordo in ipso habeatur, praesertim cum externus cultus haud facile ab hominibus convenienter ordinari possit, & si hominum committeretur arbitrio, tot ritus essent, quot homines, & dissidia inter homines circa proprii ritus praestantiam orientur, quae illius violandae castitatis occasionem praerent, quam exercere per actus religionis tenentur. Decet praeterea divinam sapientiam ea homini praecipere, quae ad religionis sensus fovendos, ad virtutis exercitium, & majus Deo conciliandum obsequium plurimum valeant; haec enim morale ipsius in hominem imperium tendit. Ergo si paterfamilias sapienter ea prohibet filio, quibus abusum noverit, ac ea praecipit, quibus filius pernici magis possit, cur hac auctoritate divinam sapientiam privabimus? Praesertim cum memoria beneficiorum, ac divinarum promissionum, quae divinis plerisque praeceptis excitatur, validissima sint adversus vitia praesidia, & ad virtutum incitamenta, ac positiva hujusmodi praecepta plurimum possint ad imprimendum animis nostris vividum divinae auctoritatis nequit, inutilem esse, cum sine hac revelatione praesto homini sint necessaria praecepta ad rite vitam, religionemque instituentem. Deinde Deum in agendo necessario sequi aeternum rerum ordinem, à quo nequit divina sapientia desistere; Ordo vero hujusmodi quaedam natura bona esse, jubenda: quaedam vero mala, ac prohibenda: alia denique indifferentia demonstrat, scilicet, nec jubenda, nec prohibenda; Si ergo Deus positiva homini praecepta imponeret, non hunc sequeretur ordinem, sed arbitrarie & tyrannice ageret; nullum quippe ei, nisi imperandi motivum esset: Quod quidem quammaxime Dei bonitatem, sapientiam, & justitiam dedecet. Denique per positiva praecepta hominum felicitatem minui, cum eorum naturalis libertas cohibeatur, in qua magna ex parte eorum felicitatis sita est, ac majori peccandi periculo exponantur. Addunt etiam praecepta hujusmodi à vera virtute homines avocare, cum à praeceptis naturalibus eosdem retrahant, atque superstitioni obnoxios efficiant, & ad superstitionem per externas caeremonias inclinant.

Resp. & ad primum ajo, humano generi rationem non sufficere, ut Deistae opinantur, quemadmodum in sequenti propositione ostendemus. Rursus eadem ratione nos intelligimus, Deum incomprehensibilem hominibus esse, ac plures in se perfectiones complecti, qua ratione attingere non possumus, sicuti cognita esse non possunt Dei circa nostram conditionem consilia, quae tamen scire natura ipsa impellente cupimus, ac plurimum interest, atque hinc ex nostrae & divinae naturae consideratione eruimus. Dei bonitatem, atque

sapientiam decere; ut in ea nobis per revelationem ostendatur, quae necessaria esse cognoscimus, cum ut tuta nobis ad salutem via pateat, tum ut veriorum, firmiorumque de divina excellentia opinionem habeamus.

Ad secundum; triplici modo potest aliquis arbitrarie agere. Primo, dum agat contra aeternum rerum ordinem; quo sensu Princeps arbitrarie agit, dum contra jus aliquid imperat. II. Dum inconsiderate, & sine consilio agat. Fatemur autem duplici hac ratione Deum agere non posse. III. Arbitrarie agere idem est, ac propria sui arbitrii determinatione agere, dum rerum naturae regulae esse nequeant; ex. gr. si ex duobus mediis ad finem obtinendum aequae aptis, unum praeter altero arbitrarie eligamus. Hoc solo sensu arbitrarie Deum agere contendimus, atque arbitrio se determinasse ad creandum mundum, & ad ea disponenda, quibus res in suos fines eriguntur. Cum vero res indifferentes, juxta divinam per rationem praescriptum conferre plurimum possint ad exercitacionem virtutis, ad fovendos pietatis sensus, ad decantiam & uniformitatem cultus externi, & ad conservandam susceptorum beneficiorum memoriam, cujusmodi ex. gr. fuit Sabbaticus cultus in memoria creationis rerum, quibus arbitrarie Deum agere fingat, si res indifferentes hujusmodi ob fines praecipiat? Accedit etiam, hujusmodi praecepta nata incitamenta esse ad illarum virtutum exercitium, quas naturalis religio imperat.

Ad tertium; facile patet, positiva praecepta coercendo hominum licentiam, non minuire, sed potius augere eorum felicitatem; haec enim nova virtutum adjuvamenta sunt, ac mirifice provocant commodam, & veras utilitates hominum, cum bonum promoveant, in quo felicitas hominum consistit, ac licentiam illam cohibeat, quae vitiorum, & miseriae mater est. Nec in deteriori conditione homines ponuntur per positiva praecepta, tum quia nova haec suppeditant virtutis incitamenta, et quibus plures hominibus utilitates accedere possunt; tum etiam quia si novis peccatis locus est, est etiam novum merito locus, ac majori premio, ubi adimpleantur. Neque dici potest, positiva praecepta à puriori cultu homines avocare, & ad superstitionem inclinare, nam praecipit hujusmodi verus ac purus Dei cultus praescribitur, & ea vetantur, quae ad superstitionem inducant. Si vero homines iis abutuntur, reprehendi hac de causa non possunt; alioquin plura commendanda essent bona, quibus hominum malitia abutitur.

Propositio II.

Decet quam maxime divinam bonitatem, atque sapientiam, per revelationem hominibus promulgare naturalis legis praecepta, & veritates etiam illas, quae humanae inquisitioni pervia reputantur.

Dem. I. Virtutum ac morum praecepta, & religio ad omnes homines pertinent; decet vero Dei bonitatem, & sapientiam, ea ratione haec hominibus exhibere, ut omnibus nota esse possint; cum enim communis haec sint omnium hominum bonum, exhiberi, ac nota fieri omnibus debent: sola autem exterior revelatio est, quae haec omnibus hominibus nota facere possit: nam major hominum pars inepta prorsus est ad omnia cognoscenda virtutum, morum ac naturalis religionis praecepta, ut ipsa experientia constat: decet ergo &c. Confirmatur argumento ex D. Thoma de prompto lib. 1. contra Gentes cap. 4. nam si veritates id genus naturali dumtaxat rationi inquirendae relinquerentur, sequeretur, quod paucis hominibus Dei cognitio ineret. Plurimi propter complexionis indispositionem minus apti sunt ad sciendum: impediuntur alii necessitate rei familiaris, quominus oio contemplativa inquisitioni potiri queant, ut ad summum fastigium humanae cognitionis pertingant, Dei scilicet, ejusque attributorum notitiam. Laborant alii pigritia, qua renunt magno adsumere labores studii, sine quibus ad praedicta ve-

ritatis inquisitionem perveniri non potest. Vel illi praeterea, qui ad eorum veritatis cognitionem aut inventionem pertingerent, vis post longum tempus id adsequerentur, tum propter hujusmodi veritatis profunditatem, tum propter necessariam multiplicium cognitionum praevidium apparatus, tum propter passionum motus, quibus anima commota non est apta ad tam altae veritatis cognitionem. Quid ergo? Remaneret humanum genus in ignorantiae tenebris, cum Dei cognitio, quae homines perfectos, & bonos facit, non nisi quibusdam paucis, & his paucis etiam post temporis longitudinem proveniret, quod non est admodum congruum.

Neque praeterea, quod investigationi rationis humanae plerumque falsitas admiscetur propter debilitatem intellectus in judicando, & phantasmatum permixtionem. Hinc facillime accideret primo, quod apud multos in dubitatione remaneret ea, quae sunt verissime demonstrata, dum vim demonstrationis ignorant, praecipue cum videtur à diversis, qui sapientes dicuntur, diversa doceri. Continget etiam, inter multa scilicet vera, quae demonstrantur immisceri aliquando falsum, quod eadem non demonstratur, sed aliqua probabilis, vel sophistica ratione asseritur, quae interdum demonstratio reputatur. Quae S. Thomas asserit, atque ex humanae naturae consideratione probat, attendenti ad modum, quo in singulis hominibus ratio adhibetur, & explicatur, expectantia ipsa omnino comperita esse debent. Ad demonstrandi praeterea possunt exemplo omnium hominum, qui Dei revelatione caruerunt, & ipsa philosophiae historia. Si enim hebraeam gentem excipias, an non omnes fere homines in idololatiam prolapsi aliquando fuerunt, qui vanis, credulibus, atque etiam obscenis superstitionibus religionem profanarunt? Rursus nullam gentem novimus, quae Mosis, aut Christi revelatione instructa non fuerit, in qua plures non deprehendantur errores circa Dei naturam, & attributa, atque morum disciplinam; ut ex eorum theologia, legibus, atque exteriori cultu, quorum adhuc vestigia supersunt, intelligere est; & ut demonstratum luculentissime fuit à Patribus, & praesertim ab Eusebio Caesariensi in sua praefatione evangelica. Ex philosophis gentium, ne unum quidem reperire est, qui de Deo, deque morum praecipis contra rectae rationis dictata non erraverit. Mito Stratonicos, & Epicurum, aliosque, qui vel Dei existentiam, vel providentiam inficiati sunt, ac etiam eos, qui cum Aristippo, naturam non distinguere inter justum, & injustum asseruerunt. Chaldaei, Stoici alique Deum naturam igneam credidere: alii fato adstrictum, vel naturae necessitate agentem, ut Aristoteles; alii cum quodam malo principio mixtum in res imperium exercere: alii denique absurdis aliis nationibus, quorum Dei habere cognitionem, miscuerunt. Ac circa morum praecepta erravit Plato, qui omnium sapientissimus habitus est; dum uxorum communionem commendavit; dum vagos concubitus, sive fornicationem permisit; dum denique expositionem infantium probavit, nec Bacchi ebrietatem damnavit. Et ipse Epicurus Ethicæ apud gentes facile princeps, incestum, à quo natura abhorret, ac patris, & filiae, & matris, filique concubitus permisit; paria omnia peccata asseruit, ac sapientem Deum ipsum antecedere posse. Quamobrem jure meritoque S. Thomas ita concludit: Et ideo oportuit per viam fidei, fixa certitudine, ipsam veritatem de rebus divinis exhiberi hominibus; ut sic omnes de facili possent divinae cognitionis participes fieri, sine dubitatione, & errore. Ex quo ita tem conficimus: Decet quam maxime Dei bonitatem, atque sapientiam ea ratione religionem, & officia homini praescribere, quae unice possint omnes divinae cognitionis, atque etiam officiorum participes fieri sine dubitatione, & errore: id enim perspicuum est. Atqui sola exterior revelatio, qua omnibus hominibus Deus rite cognoscendus, & officia hominis explicata proponuntur, sufficiens hominibus in praesentem statum est, ut singulis sine dubitatione, & errore, haec innotescant, ut S. Doctor probavit; Decet ergo &c.

Accedit etiam, quod ipsa ratio sufficientia in se motiva non habeat, quibus homines ad debitum praestandum obsequium naturalibus praeceptis adstringantur. Experientia enim constat, volupratem, quae ex virtute est, ac remorsus, qui vitia sequuntur, parum homines pluresque movere; sed necessarium esse ad omnes compescendos, praemia ipsis exterius exhibere, ac demonstrare supplicia. Hanc necessitatem novere Legislatores omnes, historici, poetae, & oratores; atque hac necessitate ducti intere homines societates civiles, in quibus per exterius vulgatas leges, ac per praemia, & supplicia, ad officia homines adstringerentur. Insufficiens ergo est humano generi indita hominibus ratio ad officia debita praestanda. Maxime ergo utilis, atque conveniens, immo etiam necessaria humano generi est ea revelatio, qua Deus religionem exterius, atque leges demonstrat, ac per praemia, & supplicia ad religionis officia exequenda compellat. Ergo &c.

At inquit: Lex naturae, sive ratio perfecta esse debet; nam homini à Deo indita est, qui est infinite potens, bonus, & sapiens, ideoque qui non nisi perfectam tribuere homini rationem potuit. Si perfecta haec est, atque ad vitam instituentiam ordinata juxta propositum homini finem, praecepta omnia continere necesse est, quae ad rite vitam instituentiam necessaria sunt; alioquin fiali à sapientissimo Domino proposito non responderet.

Resp. ac principio peto, quid nomine perfectae rationis significant; nam quid in finitum, atque erroris omnino incapacem? At infinitae perfectionis ratio hominis capax non est; cum natura sua non nisi limitata esse possit. Si limitata est, ergo imperfecta. Si imperfecta, errare potest. Itaque indita homini ratio errori obnoxia natura sua esse debuit, ac talis naturae, quae usu, & exercitacione explicaretur, & perficeretur, cum ita res omnes limitata, quae in Universo sunt, nobis exhibentur. Si ita concipiatur homo, facile patet, sensuum usu ad rationem exercendam moveri; & determinari oportere, & ad id ita necessarius sensus auditus est, quo moveatur homo per externum sermonem ad rationem explicandam, ut Wolfius confidenter asserat, surdos ex nativitate rationem non exercere: scilicet, adeo exiguus in hujusmodi hominibus experimentis defectus est rationis usus, ut visum acuto Philosopho sit, non posse hominem, nisi externo sermone per auditum exercatur, rationem explicare. Si tanta est inter sensus externos, & praesertim auditum, atque rationis usum connexio; quis non videat, ita hominem esse à Deo constitutum, ut ad ea cognoscenda, quae rationis usu promulgantur, maxime utilis sit facta per externum sermonem revelatio? Immo cum homo ita nobis exhibetur, facile conjicimus, stabilitum ita esse à divina providentia ordinem, ut hac via institui circa morum religionem, & praecepta oporteat. Nec dubito, quin perseverante beatissimo innocentiae statu, Adamus, cui interiori quadam clara revelatione perspicue omnia demonstrata fuerant, filiis, ac posteris per externum sermonem proponere, ac inculcare debuisset religionem, ac morum praecepta; & quin Deus id significare hominibus voluerit, dum per externum sermonem, praecipuum de non comedendo fructu scientiae boni & mali inculcavit.

Deinde integro homini perfecta sane fuit, ut convenire homini poterat; ratio, cum sui Dei donis, & gratia munita esset, aptissima esse debuit ad perfectam vitae institutionem. Ita sane mentem hominis initio formatam fatemur. Sed ab hujusmodi perfectione natura nostra excidit, ut non unus, vel alterius; sed omnium cujusque aetatis hominum experimento constat. In omnibus enim ita imbecillis, infirma, distracta affectibus, passionibus praepedita, & obscurata, atque erroribus obnoxia est, ut ne unum quidem reperire sit hominem, qui sine revelationis subsidio circa Deum, & religionem in manifestum aliqueum errorem non incidit. Naturae autem ita constitutae conveniens, utilis, atque etiam necessaria revelatio est.

Sed reponunt: Est adhuc Dei voluntas, ut praecipua illa homines servent. Aut ergo commentitia est humanae naturae depravatio; aut Dei bonitas culpanda est.